

Uit de biografie van dichter-landheer A.C.W. Staring

Bert Scova Righini

Over de vooral in Lochem, Laren en Vorden geconcentreerde landgoederengordel rond Zutphen is al veel, heel veel, geschreven. Vooral over de bewonings- en bouwgeschiedenis van de huizen alsmede hun rol en betekenis in de tot de negentiende eeuw durende krijgs- en oorlogshandelingen in de Achterhoek. Dat is interessant, maar wat geschiedenis vooral hoort te zijn is het schilderen van het vroegere (SAMEN)LEVEN van mensen en tussen bevolkingsgroepen in de alledaagse werkelijkheid. Over het sociale leven van de landelite in Achterhoek heeft nauwelijks wat het papier bereikt, zoals trouwens elitestudies in Nederland sowieso een zeer schaars goed zijn. Hoe heerlijk het landleven voor de maatschappelijke bovenlaag was eind achttiende eeuw en begin negentiende eeuw toont ons de correspondentie van Staring, zijn vrouw en kinderen. Dat bevoorrechte bestaan heeft zijn neerslag gevonden in een hoofdstuk uit de in oktober te verschijnen biografie van A.C.W. Staring; Landheerlijk leven van een denker en doener van statuur (1767-1840).

Voorjaar, de start van een nieuwe levenscyclus, na de winter waarin de natuur – en vroeger ook de mens – rust. Het door heide, veen en ondergelopen land grijsbruin getinte en vaak met mist omsluiserde landschap rondom de Wildenborch begon zich weer te tooien met de schakeringen van het lentegroen; weilanden verloren de matheid van hun winterdek.

Voor Anthony Christiaan Winand Staring (1767-1840) was de winterse naargeestigheid reden elk jaar de lente enthousiast te begroeten en in de brieven aan kinderen en familie uitvoerig te berichten over wat ontlook aan jonge knopjes en groen. Uit zijn dichtader vloeide het gedicht 'Lente' waaruit, hoe schoon het ook is, slechts enkele strofen worden aangehaald.

Geen nevelig duister

Bedekt meer het veld;
Geen blinkende kluister,
Die het beekje meer knelt
Het stormen is over;
De buien zijn heen;
Wat ritselt in 't loover,
Is zefir alleen.

Tegelijk hernam zich ook het sociale leven. Door de kou, de regen of de sneeuw al afgeschrikt, waren de slecht begaanbare wegen 's winters voor veel bewoners een laatste excuus om als enigszins mogelijk de neus niet buiten de deur te steken. Ook voor Staring vermoedelijk, want hij merkte eens op de winter niet het beste seizoen voor diners te vinden omdat hij in de kleine uurtjes maar terug moest zien te komen in het donker en de kou. Marmottenburg, zo noemde hij elders de Wildenborch, verzonken in winterslaap. Tijd wel voor inspiratie, want in dit jaargetijde schreef hij vaak zijn gedichten.

Eigenaren van buitenplaatsen zochten, bij het naderen van de donkere tijd, in oktober of november hun heil in comfortabele woningen in Zutphen, om niet eerder dan in maart of april terug te keren. De Van Löben Selsen, met een omvangrijk huizenbezit in de stad, deden dat en trokken in het grootste huis van Zutphen, Gravenhof 6, evenals de Op ten Noorts op het Ross. Ook tijdens het tweede huwelijk van Starings moeder met Boers verbleef het echtpaar, voorzover ze op de Wildenborch woonden, in de winter in Zutphen. Vermoedelijk met het oog daarop kocht Starings moeder in 1789 een huis op de hoek van de Waterstraat en de Kolenstraat. Nauwelijks drie jaar later deed zij het weer over aan de schout van Zutphen, A.R. van Heeckeren van Suideras. Het vertrek uit de stad in het voorjaar werd met gejuich begroet. De reis vanuit Doesburg naar het Enserinck werd door de eerder aangehaalde Maurits Verhuell als volgt beschreven: 'Het was een ware feestdag wan-

neer wij de groote wagen met een witte huid bedekt [...] gereed zagen staan en door het geheele huisgezin beklommen werd: mijne goede, reeds hoogbejaarde grootmoeder, mijn vader, moeder, wij vijf kinderen, de meiden en eenig huisraad.’

Het werd een af-en-aan-gerij met rijtuigen, koetsjes en berries op de oude weg Vorden–Lochem, afslag de Wildenborch. Hoe vaak zullen de in het voorjaar met mesten, eggen en ploegen druk doende boeren achterop- of tegemoetkomend verkeer van de hoge heren en dames niet verfoeid hebben; zij hadden er immers maar voor te zorgen aan de kant te gaan op de met diepe sporen doortrokken zandweggetjes en bij het passeren de pet af te nemen.

De Staringen legden visites af bij familie en bekenden op in de buurt gelegen

huizen als de Velhorst, de Cloese, het Ross, huis Dorth, de Wiersse, Ampsen, en vice versa. Niet alleen voor een gezellig praatje, maar ook voor diners en uitgebreide partijen, inclusief de opvoering van een ‘comédie’ zoals op het Joppe nog wel eens het geval was. Een treffend, overigens niet representatief staaltje van het bezoek- en ontvangstritme van de Staringen in de bloei van hun leven, met zeven opgroeiende kinderen, gaf Charlotte [Starings vrouw] in een verslag aan haar zuster:

Gisteren hebben wij een prettig dagje, bij onze lieve burens op het Zelle doorgebracht [...]. Zaterdag op het huis [Wildenborch] met de Bouwers en de Velhorst en nog een stuk of drie heeren van Zutphen gegeten. De vorige Maandag hadden wij ook menschen, morgen gaan wij op het Joppe eten, en de vorige week, deden wij ook nog een avond visite op de Clouse, een week vroeger zijn wij op de Wiersse geweest.

Het patroon in de bezoeken was wel aan verandering onderhevig. Toen bijvoorbeeld het generaalsgezin Voet van de Cloese vertrok, behoorden de bezoeken aan dit buiten tijdelijk tot het verleden. Maar bij wederom een nieuwe eigenaar werden ze hervat.

Persoonlijke affiniteit speelde natuurlijk ook toen een rol in de privé-contacten. De begintwintiger Dientje [Starings jongste dochter], die over een vlottere pen beschikte dan haar broers en altijd vrouwelijk lichtvoetige briefjes schreef, bracht dat in een brief aan Willem [Starings jongste zoon] tot uitdrukking: ‘Van de Wiersse gesproken, daar zijn wij tegenwoordig drukker mede dan weleer. Vooreerst harmoniëren wij goed met Noortje Opdennoord [echtgenote geworden van een zoon van de familie Van Heeckeren tot de Wiersse], dan is Mevrouw altijd zulk een lieve achtenswaardige vrouw dat wij om haar alleen gaarne zoude komen.’

Wellicht speelde ook maatschappelijke status een rol, want in het rijtje havezaten en buitenplaatsen die voortdurend voorbijkwam, werd Van der Borch slechts sporadisch genoemd. De baron met wie hij het in de zakelijk sfeer zo goed kon vinden, dikwijls naar Arnhem reisde en ten tijde van zijn lidmaatschap van het provinciaal bestuur een kamer deelde, werd zelden bezocht op zijn kasteel. Er was wellicht nog een derde reden dat Staring en Van der Borch elkaar niet zo vaak vriendschappelijk troffen. Door zijn maatschappelijke positie en bestuurlijke functies had de laatste een enorme hoeveelheid contacten. Binnen dat netwerk was Staring er een van de velen. Van een van de weinige vermelde informele ontmoetingen gaf Dientje een aardige sfeerimpressie.

Gisteren zijn wij op het Ross letterlijk uit eten geweest want wij kwamen met de familie van Velhorst en Verwolde om twee uur bij elkander en scheiden om zes uur, waar genot des levens. Gezellige eenvoudige landbijeekkomsten hebben er in deze tijd niet meer plaats, het is maer, wie het beste opdicht, het aangename discours wordt dus niet meer in aanmerking genomen maar van de maag wordt een afdog gemaakt.

Het waren contacten waarin de familiale omgang en losse toon heerste, die van de meest recente nieuwtjes, de ditjes-en-datjes en natuurlijk roddels. Alle leden van de landheerlijke elite en de patricische stedelijke top kenden elkaar wel. Iedereen had een sociale cirkel met de hem of haar meest nabij staande bekenden en familieleden, maar die kruiste altijd wel een andere bij een feestelijke of minder aangename gebeurtenis.

Van andere aard waren de meer zakelijke contacten en bezoeken. De eigenaren van de omliggende landgoederen zullen regelmatig bij de Wildenborch zijn voorbereiden om gemeenschappelijke aangelegenheden te bespreken, zoals het graven van sloten voor de ontwatering en het aanleggen van wegen. Ongetwijfeld zal ook gebuurt zijn om buiten de officiële vergaderingen van gedachten te wisselen over hete hangijzers in de marken van Barchem en Vorden.

Regelmatig werd de koetsier ook opdracht gegeven richting Ruurlo te rijden, naar het kasteel van Van Heeckeren van Kell die in 1825 door zijn benoeming tot gouverneur de machtigste man in de provincie was geworden; hij kon loopbanen maken en breken. Die gang bewoog zich voor Staring vermoedelijk tussen verplichting en verpozing. Liet hij zich er te lang niet of te onregelmatig zien, dan zou hij te zeer uit de toon vallen of wellicht belangrijke wandelgangeninformatie missen, met alle consequenties van dien voor zijn persoonlijk belang. Veelzeggend is wellicht Dientje's opmerking: 'Ik moet nu vanmorgen met papa naar Ruurlo mijn compliment gaan afsteken'. Maar vertier was er ook op kasteel Ruurlo. Toen Staring de te verwachten gasten op een soiree eind 1829 in een brief doornam verwachtte hij een 'muzikalen avond'.

Kinderen hadden hun eigen vermaak; partijtjes bij de burens en familie, vooral bij gelegenheid van de verjaardag van een vriendje, vriendinnetje, neefje of nichtje. Dan bleven ze vaak ook een paar dagen logeren. De ijver waarmee de bevolking toentertijd voor een nageslacht zorgde, leidde ertoe dat gezinnen veelal een omvangrijk jong volkje kenden, dat zich door de talrijke feestelijke gebeurtenissen niet behoefde te vervelen. Een huwelijk onder de jongelui, zo kan worden opgemaakt uit de brieven van Starings vrouw, spande misschien wel de kroon. Dan werd groots uitpakkt. Voor de trouwerij gaf het aanstaande paar partijtjes op de huizen van bekenden, met op de dag de apotheose aan uitbundigheid.

Samen musiceren was bij de jeugd ook een geliefkoosde bezigheid. Uit 1835 dateert een muziekboekje *The dancing fairies* met kleine walsen met, behalve werken van de 'grotten', ook een aantal composities van jongedames van landgoederen uit de omgeving, waaronder Everdina van Löben Sels (ook een Dientje) van de Velhorst. De omslag was verluchtigd met een tekening van Willem Staring, behalve een vaardig tekenaar, een goed pianospeler. Zo bekwaam dat hij als dertienjarige met de vijftienjarige Dientje een quatre-mains concert te Zutphen gaf. Hoe populair en belangrijk de muziek op de Wildenborch was, blijkt uit een bewering dat daar op een bepaald moment vier piano's stonden en Staring eigenlijk ook nog overwoog een huisorgel met een zwengel, een novum in die tijd, aan te schaffen.

's Winters verlegde zich het sociale leven weer. Zutphen met haar nog niet geheel verloren grandeur van Hanzestad was 'the place to be'. De hoofdstad van het kwartier was omstreeks 1810 met 7.500 inwoners niet veel kleiner dan de 10.000 van Arnhem. De dag-, week- en jaarmarkt met kermis brachten overdag volks- vertier en plezier, 's nachts zorgde het grote garnizoen voor een uitbundig uitgaansleven.

De sociale top in de stad en op het platteland had haar eigen vermaak. Voor vooral de kout en gezelligheid konden de heren terecht in sociëteiten, de dames in literaire clubjes. Aan de belangrijke Groote of Oranje sociëteit, waar ook de gecommiteerden van de mark van Vorden nogal eens bij elkaar kwamen, was vanaf 1803 een aparte 'Comodie-zaal' verbonden. Daar werden in de winter de voorstellingen gegeven van meer gerenommeerde gezelschappen onder 'de ontelbare troepen en troepjes van ambulante tonelisten die in de jaren twintig van de 19de eeuw door oostelijk Nederland zwierven'. Behalve kluchten en blijspelen werden ook stukken van Schiller en Molière opgevoerd. Zo droegen in de ogen van Gelderse gemeentebesturen toneelmakers bij aan de zedelijke en godsdienstige verheffing van de bevolking. Voorafgaand aan de voorstellingen deed de stedelijke elite, zo blijkt uit brieven van Staring, zich in hetzelfde pand nogal eens tegoed aan copieuze diners. Op kleinere en dilettantische schaal werden uitvoeringen gegeven in de ruime huizen van de stedelijke elite. Daar zweefden de jongelui ook over de dansvloer bij de vele bals en thé-dansants – huwelijksmarkten bij uitstek. Een meer buitenissig vermaak was een bezoek aan een 'menagerie' [rijdende dierentuin], een attractie van jewelste waar het jonge spul op de Wildenborch zich vergaapte aan de wilde beesten.

Regelmatig vertrok Starings vrouw met meerdere van haar spruiten voor een paar dagen naar Zutphen, van welke stad Staring al direct na de komst op de Wildenborch grootburger was geworden, meer een eretitel die hij 'overnam' van zijn grootvader en vader. Een lange reeks van visites en contra-visites werd afgelegd. Bij het ouder worden gingen Starings kinderen op eigen gelegenheid.

Niet duidelijk is bij wie de familie dan verbleef. In het 'winterkwartier' van de Van Löben Selsen? Bij andere kennissen zoals de Swavings, een bekend burgemeestersgeslacht in Zutphen, aan wie de Van Löben Selsen door huwelijksbanden geparenteerd waren? De kinderen uit deze familie waren in ieder geval goed bevriend met Willem, Caroline en Dientje en kwamen ook regelmatig logeren op de Wildenborch.

Staring vergezelde vrouw en kinderen regelmatig, maar zorgde er meestal wel voor dat hij na een dag weer huiswaarts toog. Maar al te graag zette hij zijn poëtische verbeelding om in daden.

Ontvlugt nu de steden
Wie vreugde begeert!
Ontvlugt ze nog heden!

In 1823 had hij het wel helemaal met de stad gehad. Zo schreef hij Maurits: 'Logeren zal ik wel dezen winter

in Zutphen niet doen, hebbende het hier zeer volhandig en kunnende daarbij hoe langer zo minder met de ledigheid van het stadsleven – de tot twee uur 's gerekte soupers, en wat dies meer zij, te regt komen.'

Dat waren geluiden op latere leeftijd. In afwijking van wat enkele artikeltjes in de *Zutphense courant* omstreeks 1900 suggereren, nadien overgenomen door andere auteurs, heeft hij zich op jongere leeftijd wel degelijk bewogen in het sociale leven van de hoofdstad van het kwartier.

Uit de correspondentie met zijn toekomstige vrouw Charlotte blijkt dat hij de winter 1797/1798 grotendeels doorbracht in Zutphen bij de Van Löben Selsen en vermoedelijk ook bij de Zutphense tak van de Van der Muelens. Maar ook de jonge Staring kreeg al gauw genoeg van de geforceerde stadse vrolijkheid: 'Ik eet bijna geen avond t 'huis, en hier en daar heerscht het denkbeeld dat men niet vrolijk kan wezen zonder luidruchtigheid – en ongelukkig is dat mijn leer niet.' Toen hij een paar weken later teruggekeerd was op de Wildenborch schreef hij

En nu zit ik weer in diepe Eenzaamheid – beklagd van meenigen Steêman die, gapend, in de sociëteit bij zijn pijp en kaarten, uitroept: 'Wat moet zich onze Man, vooral nù, Buiten, verveelen nu de Dooi den grond van alle wegen en paden in Brei veranderd heeft'. Mis geraden, Heer Steêman, is mijn antwoord [...].

In december 1807 deelde hij Kleyn-Ockerse mee dat hij op de terugreis uit Arnhem, na een verzoek van zijn schoonmoeder, drie weken in Zutphen was blijven logeren, waarop de weduwe reageerde met: 'Brieven van U aan mijner Kleyn [...], zeiden mij dat ge meermalen in dit somberste deel van den winter met Uwe Charlotte eniger tijd te Zutphen doorbragt.' In dezelfde periode kwam hij af en toe, zoals uit het markenboek van Vorden laat zien, voor een vergadering van de gecommitteerden in de sociëteit, waar ook de door hem bezochte bijeenkomsten van de subcommissie van landbouw in het kwartier plaatsvonden.

De jongeren vonden in de stad hun vrienden en vriendinnetjes, contacten die zich sterker dan thans elders bestendigden en vermoedelijk niet zelden levenslang van praktische en emotionele waarde waren. Zo jong als ze waren, vormden ze ook al een schakel in de uitwisseling van Zutphense nieuwtjes en achterklap. Toen Staring voor Willem ontslag uit militaire dienst aanvraagde omdat hij niet bij zijn favoriete wapen de genie werd geplaatst, bond hij zijn zoon op het hart de brief onder de pet te houden. Vermoedelijk sprak die toch zijn mond voorbij tegen een of meerdere Zutphense bekenden op de academie, want binnen de kortste keren gonsde heel Zutphen van het gerucht. Uit pure nood maakte Staring toen maar 'het geheim' bekend.

De inwijding in de stadse geneugten vond al op zeer jonge leeftijd plaats. Starings vrouw ging januari 1823 met de dan dertienjarige Dientje en elfjarige Willem naar de 'Comedie'. Een paar weken daarna ging zoonlief met zijn elf jaar oudere zus Caroline naar het bal 'en heeft daar braaf gedaan', terwijl in dezelfde tijd Dientje haar derde kinderbal had. Maar het aangename werd ook met het nuttige verenigd. Bij een logeerpartij van Constance in de Achterhoekse hoofdstad, schreef de vader: 'Constance danst en comediet daar uit te treuren – terwijl zij evenwel ook, als een ordentlijk kind, viermaal in de week pianoles bij Hagener neemt.'

Een vormend element bezat ook het theekransje van jongedames met de jonge in Zutphen neergestreken wis- en aardrijkskundeleraar H.P. Kretschmer (1790-1827) als aanvoerder. Favoriete activiteiten waren het voordragen van gedichten en het spelen van komedies. Starings oudste dochter Winanda Mathilde behoorde waarschijnlijk tot dit jongvrouwelijk gezelschap. Deze opvolger in pocketformaat van de dominee Martinet was in zijn korte leven zeer actief in genootschappen en stoomde als privatdocent ook Starings zonen Maurits, Winand en Willem klaar voor hun vervolgopleiding. In maart 1827 overleed hun 'verdienstelijke leermeester' en Willem en Winand liepen achter de baar in de enorme stoet van de door de Maatschappij van het Nut tot 't Algemeen betaalde begrafenis.

Uniek was de levensstijl van de plattelandselite rondom Zutphen niet, Ook in andere landgoedrijke gebieden genoot de landheerlijke top 's zomers van het vrije leven en de heerlijke buitenlucht van het platteland en dompelde zich 's winters onder in het vertier en het comfort van de stad. Een bewoonster van een havezate bij het in de negentiende eeuw nog welvarende en met vele kastelen en buitenplaatsen omgeven Vollenhove herinnerde zich verzaligd:

Hoe gezellig het daar was, met veel jachtpartijen, diners, bals. Als men al jong mensch niet een paar winters in V. was uitgegaan, telde men onder de Ov. Adel niet mede. Uit Zwolle en verder kwam men met koetsen [...] en bleef dagenlang in V. [...] De stad had tal van winkels en er waren ettelijke koks en confiseurs.

De vaak luchtige, ontspannen en vrolijke brieven van de adellijke familie op het landgoed Nijenburg in de Kop van Noord-Holland ademden dezelfde sfeer. Veel dagen werden gevuld met jagen, visites maken en logeerpartijen van neefjes en nichtjes. In alles ademde het buitenleven het 'douce France'.